

Společensko-politické trendy ve švédském vysokém školství v období 1945 – 2020

Při výzkumu vysokého školství je nezbytné věnovat pozornost jak dílčím tématům a případovým studiím, které umožní detailní zkoumání dané problematiky, tak i dlouhodobým trendům na úrovni celého systému vysokého školství, které poskytnou potřebný rámec a kontext pro studie zaměřené na úžeji vymezená témata. Takový rámec poskytuje například studie Mikaela Börjessona a Tobiase Dalberga (2021), která se zaměřuje na vývoj švédského vysokého školství v období 1945 až 2020 s důrazem na jeho expanzi.

Předmětem studie je vývoj vysokého školství ve Švédsku ve čtyřech hlavních oblastech: (1) transformace sociálního státu a ekonomiky v širokém smyslu, které ovlivňují podmínky pro tvorbu vysokoškolské politiky, (2) politiky přímo zaměřené na přebudování systému vysokého školství, (3) rozsah, složení a strukturální vztahy mezi částmi vysokoškolského systému a (4) způsob, jakým společenské skupiny systém využívaly (z hlediska třídy a genderu).

Autoři rozlišili čtyři období vývoje švédského vysokého školství v období po druhé světové válce, které jsou rámované zaváděním významných politických reforem měnících podmínky pro vývoj celého systému. Období od roku 1955 do roku 1977 označují jako éru masifikace, během níž byla expanze vysokého školství podporována automatickým programem financování pro fakulty a otevřeným přijímacím řízením. V tomto období rostl počet studentů nejrychleji. Následuje období unifikace (1977-93), vyznačující se omezeným přísunem nových studentů v celém systému (numerus clausus) a rozšířením, sjednocením, centralizací a byrokratizací vysokoškolské správy a začleněním celého postsekundárního (a částečně i sekundárního) vzdělávání do vysokého školství. Období od roku 1993 do roku 2006 označují autoři jako éru marketizace, kdy probíhala decentralizace, deregulace, marketizace a částečně i privatizace správy vysokých škol. Decentralizace se týkala i rozhodování o omezení přijímání nových studentů. Od roku 2006 do současnosti trvá období internacionalizace, které se vyznačuje revizí struktury studijních programů a obsahu předmětů vyplývajících z Boloňského procesu.

Autoři nabízí dvě komplementární interpretace uvedených reforem vysokého školství. Na jedné straně rok 1977 znamenal přechod od duálního systému s mocí soustředěnou „dole“ (profesoři a katedry) i „nahore“ (ministerstvo školství a vláda) k systému s posílenou rolí střední úrovně hierarchie (zavedení regionálních rad, centrální řízení nabídky vzdělávání). Reformy z let 1993 a 2006 dále posílily přesun moci na úroveň vysokoškolských institucí, na úkor autonomie a moci jak profesorů a kateder, tak i vládních úřadů. Na druhé straně reformy z roku 1993 vedly k posunu od politického k tržně orientovanému řízení systému, znamenajícimu zavádění tržních řešení k přizpůsobení nabídky vzdělávání poptávce po vzdělání. Tento trend platí i v současnosti a byl posílen internacionalizací otevírající švédský systém evropskému a globálnímu trhu vysokoškolského vzdělávání.

Zatímco první dvě fáze expanze švédského vysokého školství souvisely s poválečným ekonomickým růstem, třetí fáze v devadesátých letech probíhala v době ekonomické krize a vysoké nezaměstnanosti. Posun od elitního k univerzálnímu vzdělávání znamenal otevření systému pro podreprezentované skupiny obyvatel (ženy, lidé z nižších tříd, imigranti) i regiony. Předpokladem pro to byla dostatečná politická vůle a ekonomická podpora. Expanze vedla k růstu poptávky po studiu a komplexity v rámci systému i jednotlivých institucí. Navzdory expanzi vysokého školství a zmíněným reformám i rozšíření přístupu pro podreprezentované skupiny zůstala sociální struktura stabilní. Přetrvávaly odlišné preference pro oblasti studia u studentů a studentek i sociální diferenciaci na základě třídy u volby institucí a typů studijních programů.

Pro českého čtenáře je tato studie zajímavá zejména jako případ země, kde vysoké školství prochází (jakkoli za odlišných okolností) obdobnými změnami jako u nás, a díky časovému odstupu je možné pozorovat jejich důsledky. Tato znalost může být následně využita při tvorbě politik.

Zdroj: Mikael Börjesson & Tobias Dalberg (2021): Massification, unification, marketisation, internationalisation: a socio-political history of higher education in Sweden 1945–2020, *European Journal of Higher Education*, DOI: 10.1080/21568235.2021.1945473

Odkaz: <https://doi.org/10.1080/21568235.2021.1945473>

Karel Hanuš